

Wat we samen kunnen: herwaardering van de gemeenschap

Reflectie op het position paper. NL ZVE Webinar 10 juli 2020

Beste mensen, met plezier lever ik een bijdrage aan het denkwerk van NL Zorgt voor Elkaar.

Mijn meeste voorbereidingstijd ging zitten in schrappen om binnen de tien minuten te blijven. Ik beperk mijn reflectie tot drie kwesties die naar mijn mening het *position paper* zou kunnen versterken.

De drie kwesties gaan over het maken van verbindingen. Verbindingen met de maatschappelijke organisaties, met *social enterprises* en de verbinding in termen van inclusieve gemeenschappen.

Maatschappelijke organisaties.

Het valt op dat het position paper zich beperkt tot drie spelers: de markt, de overheid en de gemeenschap. Het maatschappelijk middenveld komt er niet aan te pas. Een heel enkele keer komt de term maatschappelijke partij of instelling langs maar dat is in een citaat en uit de context blijkt ook dan de markt wordt bedoeld. Pas op blz. 7 worden, eenmalig, naast overheid en markt afzonderlijk de maatschappelijke partijen genoemd.

Maatschappelijke ondernemingen zijn anderhalve eeuw geleden ontstaan uit de gemeenschap en hebben een eigen plek in het Nederlandse stelsel van publieke dienstverlening gekregen. Helaas zijn velen van hun *roots* vervreemd. Verweesd worden ze ook wel genoemd. Steven de Waal stelt dat ze al bijna zijn doodverklaard maar dat ze hun unieke uitgangspositie kunnen aangrijpen om zich opnieuw uit te vinden.¹ Ik citeer: “Hun toekomst zal afhangen van hun eigen maatschappelijk leiderschap en de steun die ze weten te verwerven bij de opkomende, ook aan zelfstandige macht winnende burger, met nieuwe verbindingen en partnerships, van coöperatie tot coproductie...”, einde citaat.

Waar is het fout gegaan? Ontstaan vanuit de gemeenschap schoof de maatschappelijke onderneming na de tweede wereldoorlog steeds verder naar de overheid tot er op het hoogtepunt van de verzorgingsstaat sprake was van verstatelijking van het middenveld. Bij het saneren van de verzorgingsstaat, eind jaren tachtig vorige eeuw, zijn maatschappelijke ondernemingen doorgeschoven naar de markt. Het was de tijd van *new public management* waarbij de burger klant werd. De tijd van het neoliberalisme, dat voor de overheid maar één alternatief kende en dat was marktwerking en

---

¹ Waal, Steven P.M. de, (2015) *Burgerkracht met Burgermacht, Het einde van de maatschappelijke onderneming en het polderpaternalisme*, Boom Lemma uitgevers, Amsterdam

privatisering. Ik heb vanuit mijn geschiedenis in de volkshuisvesting veel nagedacht over die periode en heb me de vraag gesteld waarom de woningcorporaties na de verzelfstandiging onder staatssecretaris Heerma, niet terug zijn geveerd naar de gemeenschap. We dachten er niet eens aan! In de termen van het *position paper*: het debat ging in die tijd over een bipartite grensbepaling terwijl het over een tripartite verdeling van verantwoordelijkheden had moeten gaan. Een ander probleem was dat de gemeenschap geen adres en geen stem meer had. Ontzuiling, individualisering en de afhankelijkheid van de verzorgingsstaat, hebben de gemeenschap uitgehold. Het 'moreel eigenaarschap' van de maatschappelijke ondernemingen belandde in handen van professionele bestuurders in plaats van in die van 'onze mensen', van de gemeenschap. Die ondernemingen fuseerden en werkten steeds minder op de schaal van de gemeenschap. De gevestigde maatschappelijke ondernemingen raakten hun basis kwijt. Als derde probleem is hun actieradius door overheidsmaatregelen steeds meer ingeperkt en komen ze steeds minder toe aan het realiseren van hun maatschappelijke doelen. Verweesd van de samenleving, vervreemd van de gemeenschap en beknelde door de overheid.

En hier kom ik tot mijn punt. In het *position paper* wordt de kans niet genomen om de middenveldorganisaties te helpen in het herstel van hun verbinding met de samenleving en bij het realiseren van hun doelen. Terecht wordt er gerept van het feit dat de gemeenschap, het burgerinitiatief weg kan blijven 'uit de zuigende werking van de overheidslogica'. De gevestigde maatschappelijke ondernemingen zouden jullie initiatieven moeten omarmen en faciliteren met hun netwerk, kennis en middelen. De gemeenschap kan hen verrijken.

Hier liggen kansen voor de gemeenschap om terrein terug te winnen en weer eigen regie te voeren.

In de Tweede Kamer groeit het draagvlak voor initiatieven vanuit de gemeenschap. Binnen de CU en het CDA² wordt dat perspectiefrijk gevonden. Als senior fellow heb ik voor het WI van het CDA in 2013 gepleit voor het *right to challenge* bij maatschappelijke ondernemingen.³ Zelfbeheer moet niet alleen bij de lokale overheid maar ook bij de corporatie en zorginstelling afgedwongen kunnen worden. Sluit daar nog meer bij aan.

---

² Zie onder andere de begripsomschrijving van het CDA uitgangspunt van de 'gespreide verantwoordelijkheid' in *Zij aan Zij* <https://d2vry01uvf8h31.cloudfront.net/CDA/Documenten/2019/CDAZijaanZijdef.pdf>

³ <https://d2vry01uvf8h31.cloudfront.net/Organisaties/WI/2013%20DEC%20HET%20CDA%20EN%20DE%20MAATSC%20HAPPELIJKE%20ONDERNEMING.pdf>

Social Enterprises

Ik kom aan de tweede verbinding. De markt heeft meer verschijningsvormen en in het position paper wordt daaraan ten onrechte voorbijgegaan. De markt is niet alleen maar *profit* gedreven. Niet bij alle ondernemers staat de aandeelhouderswaarde op één. Ik vraag expliciet jullie aandacht voor de ondernemers die als drijfveer hebben ‘*social impact first*’.⁴ Velen van hen hebben zich gebonden aan de Code Sociale Ondernemingen. De sociale ondernemingen leveren geweldige maatschappelijke prestaties op het terrein van werkgelegenheid. Je vindt die ondernemers op terreinen als milieu en duurzaamheid. Je komt ze tegen in de zorg. Ze doen niet zelden hetzelfde als de initiatieven die vanuit de gemeenschap zijn ontstaan. De zorgcoöperatie Hogeloon Als en de Herbergier⁵ werken voor dezelfde mensen en grotendeels vanuit dezelfde waarden. Initiatieven uit de gemeenschap en de social enterprises vanuit de markt zouden samen de doelen van de maatschappelijke ondernemingen kunnen realiseren zonder gulzige overheid en paternalistische polder. Hier liggen kansen om elkaar te versterken. In de uitvoering maar ook in kennisdeling en al helemaal in het bundelen van krachten bij de lobby.

Inclusieve (wijk) gemeenschap

Mijn derde reflectie betreft inclusiviteit. Wellicht is de term ‘inclusieve gemeenschap’ voor jullie wel een pleonasme. Voor velen binnen de samenleving en de overheid is de vraag of burgerinitiatieven wel toegankelijk zijn voor alle mensen in de wijk echter een serieuze kwestie. Als de gemeenschap dienstverlening van de lokale overheid op wijkniveau wil overnemen, zal de gemeente eisen dat iedere wijkbewoner toegang tot die dienstverlening heeft. Ook moet iedere bewoner invloed kunnen uitoefenen. Om Herman Wijffels te citeren: “Dingen die er voor de mensen toe doen, moet je zo organiseren dat de mensen erbij kunnen.”

Ik denk dat de verbinding met de wijk cruciaal is voor succesvolle doorontwikkeling van gemeenschapsinitiatieven. Jan Smelik schreef een jaar geleden een column met de titel: “Naar een nieuwe maatschappelijke ordening: De wijk als nieuwe ‘zuil’.”⁶ De Engelse woningcorporaties voeren als gezamenlijke slogan “In neighborhoods”. Een inclusieve wijk, met de gemeenschap als basis, verbonden met de kracht en het ondernemerschap van maatschappelijke ondernemingen en *social enterprises*, wat een perspectief! Dat NL Zorgt voor elkaar daarbij zij aan zij optrekt met het LSA lijkt mij evident.

---

⁴ <https://www.social-enterprise.nl/over-sociaal-ondernemen/code-sociale-ondernemingen>

⁵ Zie de website van De Drie Notenboomen. <https://www.dedrienotenboomen.nl/de-herbergier/>

⁶ <https://www.nlzorgtvoorelkaar.nl/opinie/1557561.aspx?t=Naar-een-nieuwe-maatschappelijke-ordening-de-wijk-als-nieuwe-zuil--Jan-Smelik>

Slot

Ik rond af. Er ligt een position paper dat geschreven is vanuit een goede mindset: geen strijd van de gemeenschap tegen gevestigde partijen maar een zoektocht naar betekenis en eigen ruimte. Er wordt positief geschreven over de mogelijkheid van versterking door met andere partijen samen te werken. Bij die zoektocht mag de focus meer gericht worden op de partijen die dichtbij staan. Het *position paper* kan nog een slag maken in het beschrijven van kansrijke verbindingen en allianties.

Ik wens NL Zorgt voor elkaar daarbij veel succes!

Dank voor jullie aandacht en mooie gesprekken in de break-out sessies!

9 juli 2020

Willem van Leeuwen

www.wdvanleeuwen.nl

willem@wdvanleeuwen.nl